

Eduskunta/Kunta- ja terveysjaosto/10.11.2015 Helsinki, Pikkuparlamentin jaostohuone 5

Asia: HE 30/2015 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2016

<http://www.eduskunta.fi/valtiopaivaasiakirjat/HE+30/2015>

Arvio leikkausten ja säästöpäätösten vaikutuksista sosiaali- ja terveyspalveluihin sekä toimeentuloon

Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus (ISO) kiittää jaostoa asiantuntijapyynnöstä ja kiinnittää lausunnossaan huomiota 1) Suomen taloustilanteen haasteellisuuteen ja korkeisiin sote-tavoitteisiin, 2) yleisiin talouden keinoihin, joilla tavoitteisiin pyritään, 3) lapsiperheköyhyyteen monien kasautuvien riskien elämäntilanteena sekä 4) sosiaalihuoltolain toimeenpanon ja hallituksen kärkihankkeiden toteutuksen tukemiseen tutkimuksellisen kehittämistoiminnan avulla.

Taloustilanne haasteellinen, tavoitteet korkeat

Suomen talouden tilanne on epäilemättä vakava. Bruttokansantuote on supistunut jo usean vuoden ajan, työttömyys kasvaa ja työttömyysjaksot näyttävät pitenevän. Finanssipolitiikan linjansa mukaan hallitus sitoutuu julkisen talouden kymmenen miljardin euron kestävyysvajeen kattamiseen ja tarvittavien säästöjä ja rakenteellisia uudistuksia koskevien päätösten tekemiseen kuluvalle hallituskaudella. Ensi vuoden talousarvioesityksessä todetaan toki esimerkiksi yksityisen kulutuksen kasvun hidastuvan hieman kuluvalta vuodelta, mikä johtuu vaatimattomasta reaalityulojen kehityksestä.

Sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonala korostaa toimintaympäristöanalyysissään sitä, että hyvinvointi ja vauraus luodaan työllä ja kaikkien osallisuudella. Sosiaalisen ja taloudellisen kestävyysvajeen ehdoiksi nähdään korkea työllisyysaste, terveet ja toimintakykyiset kansalaiset sekä vaikuttavat ja tehokkaat sosiaali- ja terveyspalvelut. Sosiaali- ja terveydenhuollon painopisteen haluttaisiin olevan *ennaltaehkäisyssä*. Palveluiden uudistamisella tavoitellaan terveyserojen kaventamista ja kustannusten hallintaa. Strategiseksi tavoitteeksi asetetaan esimerkiksi se, että *lasten ja perheiden hyvinvointi sekä omat voimavarat ovat vahvistuneet*. Vaikuttavuustavoitteissa todetaan sosiaaliturvan lisäävän ihmisten hyvinvointia tukemalla terveyttä ja toimintakykyä, *antamalla turvaa muuttuvissa elämäntilanteissa*, vahvistamalla *sosiaalista yhteenkuuluvuutta* ja vakauttamalla yhteiskunnallisia oloja.

Keinoilla on väliä

Köyhyytutkija Jouko Karjalainen (THL) totesi (15.7.2015, YLE), että säästöjä tehdessään päättäjillä on usein vain huonoja vaihtoehtoja: *"Huonoista vaihtoehtoista yritetään hakea vähemmän huonoja vaihtoehtoja ja politiikan näkökulmasta vähemmän huonot ovat*

sellaisia, joista nousee vähemmän melua.” Karjalaisen mukaan hyvinvointivaltiota rakennettaessa ja sitä säästöjen kautta purettaessa oikeudenmukaisuuden kysymykset korostuvat.

Sosiaali- ja terveystalouden ja talouspolitiikan risteyskohdissa on oltava erityisen huolellinen. Perustuslaki suojaa yksilöitä, eivätkä vahvat tarvitse puolustajaa vaan heikot. Heikoimpien kohtelu osaltaan joko vahvistaa tai murentaa koko järjestelmän oikeutusta yksilöiden ja yhteisöjen kautta. Niin yksilöiden kuin kansakunnan selviytymisen kannalta on tärkeää, koetaanko ennemmin välittämistä, toivoa ja osallisuutta - vai sittenkin välinpitämättömyyttä, epätoivoa ja osattomuutta. Vanhempien kokemukset heijastuvat herkästi lapsiin ja nuoriin. Yksilön ja yhteisön turvallisuudella sekä yhteiskuntarauhallalla on oma merkityksensä.

Lapsiperheköyhyys: elämää monissa riskeissä

Suurimmat menosäästöt vuoden 2016 tasossa näyttäisivät kohdistuvan muiden muassa sosiaali- ja terveysturvan osalta indeksikorotuksiin (-70 milj. euroa) ja sairausvakuutuskorvauksiin (-70 milj. euroa). Esimerkiksi lapsilisien indeksikorotuksista luovutaan. Subjektivista päivähoito-oikeutta kavennetaan. Sosiaali- ja terveyspalvelujen, päivähoiton ja koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnasta perittäviin maksuihin ehdotetaan korotuksia. Miten tässä yhtälössä selviytyy esimerkiksi itäsuomalainen lapsi?

Lapsiperheköyhyys ja pitkittyneesti pienituloisten kotitalouksien kohtalo mietityttävät erityisesti Itä-Suomessa, kun arkea voivat rasittaa työttömyys, sairaus ja elämäntilanteiden hallinnan vaikeudet. Mitä jos päivän ainoa lämmin ateria lapselle on ollut päivähoitossa, josta nyt jäädään pois? Mitä jos äärimmäinen niukkuus kannustaa kuntia karsimaan tai perheitä jättäytymään pois pienen koululaisen arkea turvaavasta iltapäivätoiminnasta? Etuuksien ”kehitystarkastelussa” (HE 30/2015 vp, 728) näkyy, että lapsilisät pienenisivät. Lapsilisät ovat aivan elintärkeä tulo silloin, kun sinnitellään perusturvan äärirajoilla ja kenties koetetaan vielä välttää turvautuminen viimesijaiseen toimeentulotukeen.

Kaikille mahdollisuus hyvinvointiin -tunnuslukujen (HE 30/2015 vp, 725) osalta näkyy, että pienituloisten osuus koko väestöstä pysyisi edelleen 12,8 %:n tasolla ja pienituloisten lasten osuus pystyttelisi edelleen 10,9 % tasolla. Toimeentulotukea saaneiden osuuksissa näkyy samankaltainen ”pysyttelypyrkimys vuoden 2014 toteutumien tasolla”. Voi säästöjen valossa kysyä, ovatko nämä sanojen varsinaisessa merkityksessä todella kaikilla mahdollisuuksia hyvinvointiin tavoittelevia lukuarvoja ja toisaalta, ovatko ne miten realistisia nykytalouden ja -työttömyyden tilanteessa lähitulevaisuutta peilattaessa? THL kiinnitti jo vuosia sitten huomiota siihen, että Suomen perusturvan taso on ylipäänsä suhteellisen matala ja se on jäänyt jälkeen yleisestä tulokehityksestä (1.3.2011, YLE). Yleinen kustannustaso on noussut.

Sosiaalihuoltolain ja kärkihankkeiden tutkimuksellinen asiantuntijatuki alueilla

On hyvä, että lapsiperheiden kotiapuun ja lastensuojeluun osoitetaan kymmenen miljoonan euron lisäys, joilla pieneltä osalta tuetaan vuoden 2015 alusta voimaan tulleen laajan sosiaalihuoltolain toimeenpanoa kunnissa. Sosiaalihuoltolain toimeenpano askarruttaa nyt koko maassa ja osaamiskeskuksille on tullut paljon toivetta asiantuntijatuesta käytännön sosiaalityölle. Sosiaalihuoltolain toimeenpanoon on perusteltua satsata jatkossa merkittävästi nyt ennakoitua enemmän. Laki sisältää ongelmia ehkäiseviä ja eri tahojen systemaattista, ennakoivaa yhteistyötä vahvistavia elementtejä, joita tarvitaan myös kustannusten hillitsemiseksi.

On hyvä, että hallituksen kärkihankkeilla pyritään uudistamaan muun muassa lasten ja perheiden palveluja. On kuitenkin oltava huolellinen hankkeiden vaikuttavassa toimeenpanossa: kytkettävä ne jo olemassa oleviin kehittämisrakenteisiin ja siten varmistettava alueellisten asiantuntijaverkostojen systemaattinen tuki. Sosiaalialan osaamiskeskukset ja perusterveydenhuollon yksiköt työskentelevät laajoilla alueilla ja palvelevat kärkihankkeita mielellään.

Tutkimuksellisen kehittämistoiminnan osuus on edelleenkin suomalaisissa sosiaalipalveluissa luvattoman vaatimattomasti resursoitua suhteessa siihen, miten merkittäviä yhteiskunnallisia tavoitteita ja uudistusodotuksia niihin toistuvasti ja jatkuvasti ladataan. Tutkimus- ja kehittämispanostusten merkitys erityisesti alueellisessa kontekstissa on asia, jonka merkitystä ei välttämättä tunnisteta tai tunnusteta. Suomi on pieni, mutta inhimillisiltä selviytymisedellytyksiltään ja ratkaisumahdollisuuksiltaan suhteellisen monipuolinen maa. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta voi parhaimmillaan johtaa ennalta arvaamattomien mutta lupaavien ja kestäväen kehityksen ratkaisujen jäljille.

Sosiaalialan osaamiskeskusten valtionavustus lähti liikkeelle keskusten perustamisvaiheessa, noin viisitoista vuotta sitten kolmen miljoonan euron tasolta koko maahan. Samaa summaa esitetään ensi vuoden toimintaan. Kehittämistyön kustannukset ja odotukset eivät kuitenkaan ole pienentyneet vaan kasvaneet. Sosiaali- ja terveydenhuollon tasapainoiseen kehittämiseen pääsemisessä on kilvoiteltavaa. Rohkeampi panostaminen sosiaalihuollon tutkimukselliseen kehittämistoimintaan toisi uskoa, toivoa ja valoa arkielämän normaaliuden tukemiseen: siihen, että itse kukin selviytyisi yhdessä toisten kanssa mahdollisimman pitkälle joko ilman suoranaisia sote-palveluja tai enimmäkseen perustason palvelujen turvin.

Kunnioittavasti,

Kuopiossa 9.11.2015

Tarja Kauppila, johtaja

Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus